

Tadqiqot UZ

**ЎЗБЕКИСТОН
ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАРИ
МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2021

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

**31 YANVAR
№24**

CONFERENCES.UZ

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 24-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
5-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
24-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-5**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
24-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-5**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2021]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 24-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 январь 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 25 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шохида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг туган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Раҳмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22. Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23. Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24. Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25. География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ

1. Ражабов Бахтиёр Алмахматович, Рашидов Бехзод Нурбоевич ЎЗБЕКИСТОНДА «ХАВФСИЗ ШАҲАР» КОМПЛЕКС ДАСТУРИЙ ТАЪМИНОТИ ДОИРАСИДА ҲАРАКАТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ МАСАЛАЛАРИ.....	7
2. Matchanova Barno Irkinovna “DAVLAT BOSHQARUVI” TUSHUNCHASINING MA’MURIY HUQUQ SOHASIDA QO‘LLANILISHI	11
3. Qalandarova Iroda Hamdam qizi, Jalilov Temur To‘rayevich ZAMONAVIY DAVRDA DAVLAT BOSHQARUVI : NAZARIY QARASHLAR.....	13
4. Ахорова Ситора Талъатовна DAVLAT BOSHQARUVI MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI	15
5. Gaibnazarov Sardorbek, Rajabboyev Jo‘rabek DAVLAT BOSHQARUVI VA LIDERLIK MASALALARI.....	17
6. Jalilov Temurbek DAVLAT BOSHQARUVIDAGI KORRUPSIYA HOLATLARINI OLDINI OLISHNING DOLZARB MASALALARI	19
7. Kutlimuratov Sardorbek, Sapayev Valisher DAVLAT BOSHQARUVINING TAMOYILLARI: NAZARIY YONDASHUV	21
8. Madraximov Atabek, Sapayev Alisher BOSHQARUVDA LIDERLAR FAOLIYATINI TASHKIL QILISHNING AYRIM MASALALARI	23

ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ

ЎЗБЕКИСТОНДА «ХАВФСИЗ ШАҲАР» КОМПЛЕКС ДАСТУРИЙ ТАЪМИНОТИ ДОИРАСИДА ҲАРАКАТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ МАСАЛАЛАРИ

Ражабов Бахтиёр Алмахматович,
Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги
Академияси Жиноят ҳуқуқи кафедраси бошлиғи,
юридик фанлар доктори, доцент

Рашидов Бехзод Нурбоевич,
Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси
Жиноят-процессуал ҳуқуқ кафедраси бошлиғи,
юридик фанлар номзоди, доцент

Аннотация. Мақолада Ўзбекистон Республикасида «хавфсиз шаҳар» комплекс дастурий таъминоти доирасида ҳаракат хавфсизлигини таъминлаш масалалари таҳлил қилинган. Таҳлиллар натижалари бўйича «хавфсиз шаҳар» комплекс дастурий таъминоти доирасида ҳаракат хавфсизлигини таъминлашга йўналтирилган тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар. Хавфсиз шаҳар, ҳаракат хавфсизлиги, хавфсиз йўл, хавфсиз туризм, видеокузатув, ахборот-коммуникация технологиялари, дастурий таъминот.

Жаҳоннинг ривожланган давлатларида бўлгани каби [1] мамлакатимизда ҳам хавфсизликнинг техник тизимларини ҳам замон билан ҳамнафас ривожланиб бораётгани жамоат хавфсизлигини таъминлаш, тинчлик ва осойишталикни янада мустаҳкамлашга хизмат қилмоқда. Республиканинг барча жабҳаларида замонавий талабларга жавоб берадиган комплекс электрон қўриқлаш [2], видеокузатув, таҳлилий «ақлли датчик»лар тизимлари, қонун бузилишларининг олдини олишга қаратилган ахборот тизимлари, навбатчи диспетчерлик ва маълумотларни қайта ишлаш марказларини интеграция қилишга қаратилган тизимлар ҳамда турли вазифаларни бажариш учун мослаштириладиган смарт камералар ва бошқа кўплаб илғор технологиялар ҳам муваффақиятли жорий этиб борилмоқда.

Зеро, бугунги кунда юртимизда «Хавфсиз шаҳар» ва «Хавфсиз туризм» (Бухоро, Самарқанд, Хива ва Шаҳрисабз шаҳарларида [3]) каби дастурий комплексларнинг ишлаб чиқилиб, ҳаётга тадбиқ этилаётгани аҳолининг хавфсизлигини таъминлаш, уларнинг тинчлиги ва осойишталигини янада мустаҳкамлашга самарали хизмат қилиб келмоқда.

Хусусан, «Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 августдаги «Ахборот-коммуникация технологиялари соҳасида лойиҳа бошқарув тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-3245-сон қарорига [4] мувофиқ, 2019-2023 йилларда «Хавфсиз шаҳар» лойиҳасини босқичма-босқич республиканинг барча ҳудудларида жорий этиш белгиланган.

Айнан ушбу қарор ижросини самарали таъминлаш юзасидан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 7 майдаги «Хавфсиз шаҳар» лойиҳасини амалга ошириш бўйича босқичма-босқич чора-тадбирлар ва ягона технологик ёндашувни ташкил қилиш тўғрисида»ги 343-сон қарори қабул қилинган бўлиб, унга кўра «Хавфсиз шаҳар» лойиҳасининг техник ҳужжатлари ишлаб чиқилган.

Шунингдек, ушбу лойиҳа доирасида қуйидаги ишлар амалга оширилиб келинмоқда:

1) Тошкент шаҳридаги барча қисқа рақамли тезкор навбатчилик — 101, 102, 103, 104, 1050, 1055 хизматлари «Ягона вазиятлар маркази»га жамланган ҳолда «112» «Ягона диспетчерлик хизмати»ни жорий этиш бўйича «Техник топшириқ» ишлаб чиқилди;

2) Тошкент вилоятида йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашнинг автоматлаштирилган тизимини жорий этиш лойиҳаси ишлаб чиқилиб, 11,328 млн. евролик шартнома имзо-

ланиб, 2020 йил 1 июль ҳолатига 4,1 млн. доллар тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар киритилди;

3) Тошкент вилояти ҳамда Фарғона водийсида 19 та «Nexia-3» русумли автотранспортга мобил комплекс ускуналари ўрнатилиб, ишга туширилди;

4) Тошкент шаҳрининг Шайхонтохур туманида жами 142 та ижтимоий соҳа объекти ва аҳоли гавжум жойларда жами 898 дона интеллектуал видеокузатув тизими қурилмалари ўрнатилиб, ишга туширилди;

5) Тошкент вилоятининг Бўстонлиқ тумани «Чорвоқ» эркин туристик зонасида «Хавфсиз туризм» лойиҳасини амалга ошириш бўйича 146 та ижтимоий объектга 500 дан ортиқ видеокузатув камераси, радар ва ноқонуний автотураргоҳни аниқлаш ускунаси ҳамда асосий чорраҳаларда фото-видео қайд этиш қурилмаларини ўрнатиш юзасидан лойиҳалар амалга оширилди [5].

Таъкидлаш жоизки, «Хавфсиз шаҳар» лойиҳаси доирасида бир қатор ижобий ишлар амалга оширилаётган бўлсада, мамлакатимизда йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашнинг смарт тизимларини яратиш ва бу борада хавфсиз йўл дастурий таъминотини ишлаб чиқиш борасидаги ишларни талаб даражасида деб бўлмайди.

Ҳолбуки, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармон ва Қарорлари, ички ишлар вазирлигининг «Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 9 майдаги «Ўзбекистон Республикаси йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори ҳамда ушбу қарор билан тасдиқланган «2018-2020 йилларда Ўзбекистон Республикасида йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш» Концепцияси ва уни 2018-2019 йилларда амалга ошириш бўйича «Йўл харитаси»нинг ижросини таъминлаш бўйича қатор ишлар амалга оширилаётганлигига [6] қарамасдан биргина 2019 йилда қарийб 5 миллионга йўл ҳаракати қоидабузарлиги қайд этилиб, шундан 2 млн. 55 минг 254 таси қўпол қоидабузарлик, 25.120 нафар маст ҳайдовчи, 252.072 нафар қоидабузар пиёдалар аниқланганлиги, шунингдек 2020 йилнинг 6 ойи давомида содир этилган йўл транспорт ҳодисаларининг 384 тасида баданига жароҳат етказилган одамларнинг сони 384 нафарни ва ўлим билан боғлиқ ҳодисалар эса 36 тани ташкил этганлиги [7] ҳамда транспорт воситаларининг сони ўтган йиллардагига нисбатан 150.000 тага ошганлиги [8] бу борада аҳоли хавфсизлигини таъминлашнинг такомиллаштирилиши зарурати мавжудлигини кўрсатади.

Зеро, аҳоли хавфсизлигини таъминлашда йўл ҳаракати хавфсизлиги жуда муҳим аҳамиятга эга бўлиб, уни таъминламаслик жуда кўп салбий оқибатларни келтириб чиқариши мумкин.

Фикримизча, Ўзбекистон Республикасида «хавфсиз йўл» комплекс дастурий таъминотини ишлаб чиқиш ва жорий этиш вақти келди. Бизнингча, «Хавфсиз йўл» комплекс дастурий таъминоти ўз ичига қуйидаги асосий йўналишлар ҳамда тадбирларни босқичма-босқич камраб олиши лозим:

1) содир этилган йўл транспорт ҳодисаларининг сабабларига оқилона ва мунтазам таъсир кўрсатадиган йўл ҳаракати хавфсизлигини яхшилаш бўйича устувор чора-тадбирлар тизимини шакллантириш;

2) барча ҳудудлардаги автомобиль йўлларида, жумладан пиёдалар ҳаракати серкатнов бўлган ҳудудларда қўшимча ер ости ва усти пиёдалар ўтиш жойларини барпо этиш;

3) ҳудудлардаги автомобиль йўлларидаги инфратузилмасини такомиллаштириш, йўл белгилари ва чизиқларини замонавий талабларга жавоб берадиган даражага келтириш, шунингдек йўл копламаларидаги нотекисликларни (чуқур ва дўнгликлар)ни бартараф этиш;

4) йўл-транспорт ҳодисаларида жабрланганларга, зудликда ва сифатли тез тиббий ёрдам кўрсатишнинг самарадорлигини ошириш орқали замонавий тиббий ёрдам тизимини янада ривожлантириш (*йўл-транспорт ҳодисалари натижасида ўлимни камайтиришига таъсир қилувчи тиббий омиллар: реанимация воситалари, ўқув ва фантом ускуналарини сотиб олиш нуқтаи назаридан ўз вақтида тез тиббий ёрдамни ташкил этиши, йўл-транспорт ҳодисаларида тиббий ёрдам кўрсатишида иштирок этаётган шахсларни ўқитиши сифатини ошириши; тиббий асбоб-ускуналарни сотиб олиш нуқтаи назаридан соғлиқни сақлаш муассасаларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлашни давом эттириши; йўл-транспорт ҳодисаларида жабрланганларга ёрдам кўрсатиши билан боғлиқ хизматларни мувофиқлаштириши даражасини ошириши ва тезкор видеоалоқа тизимини яратиши нуқтаи*

назаридан янги технологияларни жорий этиш);

5) худудлардаги барча чорраҳаларни ҳуқуқбузарликларни автоматик тарзда қайд этувчи видеокузатув мосламалари, тирбандликларни камайтиришнинг смарт имкониятларига эга бўлган светофорлар билан жиҳозлаш, шунингдек автомобил йўлларида узоқ масофалардан туриб тезликни оширишни автоматик тарзда қайд этувчи мосламаларни кўпайтириш;

6) мактабларда ва мактабгача таълим муассасаларида йўл ҳаракати хавфсизлиги ҳаракатларини ўйин шаклида бажаришга ўргатадиган ускуналар билан жиҳозлаш, шунингдек болалар билан йўл-транспорт жароҳатларини олдини олиш ва йўл ҳаракати хавфсизлигида тўғри иштирок этишга ўргатувчи оммавий тадбирларни тизимли равишда ўтказиб бориш.

«Хавфсиз йўл» комплекс дастурий таъминотининг яратилиши *биринчидан*, «Хавфсиз шаҳар» лойиҳаси доирасидаги вазифаларни сифатли ижросини таъминлашга кўмаклашади ҳамда ушбу лойиҳанинг самарали тизимларидан бирига айланади, *иккинчидан* «Хавфсиз уй», «Хавфсиз мактаб», «Хавфсиз болалар боғчаси», «Хавфсиз савдо маркази», «Хавфсиз шифохона», «Хавфсиз вокзал» ва бошқа лойиҳаларнинг самарали фаолият кўрсатишида муҳим аҳамият касб этади.

Таъкидлаш ўринлики, «Хавфсиз шаҳар» лойиҳаси доирасида бир қатор ривожланган давлатлар (Туркия, Швеция, Россия, АҚШ)нинг [1] тажрибаларининг таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, ушбу давлатларда «Хавфсиз шаҳар» лойиҳаси ва унинг доирасида ҳаракат хавфсизлигини таъминлаш бир қатор хусусий секторлар билан ҳамкорликда ишлаб чиқилган дастурий таъминотларга асосланган.

Хусусан, бугунги кунда аксарият давлатларда «Хавфсиз шаҳар» лойиҳаси доирасида «Milestone Systems» халқаро компанияси билан шартномалар имзоланган бўлиб, ушбу компанияда 150 мингдан ортиқ замонавий смарт ахборот коммуникация технологиялари мавжуд бўлиб, бу турли хил объектлар, шу жумладан шаҳар ва транспорт инфратузилмаси учун хавфсизлик муаммоларини ҳал қилиш ҳамда «Хавфсиз шаҳар» лойиҳалари орқали жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича катта тажриба бўлиб ҳисобланади [1].

«Milestone Systems» халқаро компанияси «Хавфсиз шаҳар» лойиҳаси ва унинг доирасида ҳаракат хавфсизлигини таъминлаш мақсадида ўрнатадиган смарт ахборот коммуникация технологияларига бир қатор талаблар қўйилган бўлиб, улар сифатида кўйидагилар белгиланган: 1) ахборот коммуникация технологиясини тўғри танлаш; 2) марказлаштирилган видеокузатувнинг мавжудлиги ва унинг бошқарилиши; 3) микёсли тавсифларга эга бўлиши (катталаштириш, яқинлаштириш имкониятлари); 4) барқарорлик; 5) иқтисодий самарадорлик; 6) қулайлик ва куп функциялилики; 7) кўшимча қулайликлар дастурларининг ўрнатиш имкониятининг мавжудлиги.

Бизнингча, келгусида «Хавфсиз шаҳар» лойиҳаси ва унинг доирасида ҳаракат хавфсизлигини таъминлаш мақсадида хорижий инвестициялар ва «Milestone Systems» каби халқаро компанияларнинг имкониятларидан фойдаланиш, келгусида бу борада хорижий мамлакатларнинг илғор тажрибаларини жорий қилиш истиқболларини режалаштириш яхши самара беради.

Ҳолбуки, бугунги кунда «Хавфсиз шаҳар» лойиҳаси ва унинг доирасида ҳаракат хавфсизлигини таъминлаш мақсадида хорижий инвестицияларни кенг жалб қилиш бўйича қадамлар ташланган бўлиб, лойиҳа доирасида Германиянинг «Atlas International» компанияси билан 300 млн евролик инвестиция лойиҳасини амалга ошириш бўйича келишув имзоланган [9].

«Хавфсиз шаҳар» лойиҳаси ва унинг доирасида ҳаракат хавфсизлигини таъминлашнинг пировардида ички ишлар органлари, давлат органлари ва бошқа ташкилотларнинг ахборот тизимлари, видеокузатув тизимлари, ҳуқуқбузарликларнинг қайд этилиши, объектлар қўриқланишини, эҳтимол тутилган хавф-хатарлар тўғрисида барвақт хабардор қилиш ва уларга эътибор қаратиш интеллектуал таҳлил ускуналари, шунингдек, ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси бўйича бошқа ахборот тизимлари, навбатчи-диспетчерлик марказлари ҳамда маълумотларга ишлов берувчи марказларнинг интеграциялашуви [4] билан бир қаторда аҳоли хавфсизлигини таъминлашнинг такомиллашувига эришилади деб ҳисоблаймиз.

Список литературы / References:

1. Решения Milestone Systems для «Безопасного города» [Электрон манба] // URL: <http://secuteck.ru/articles2/videonabl/resheniya-milestone-systems-dlya-bezopasnogo-goroda/> (мурожаат қилинган вақт: 18.01.2021).
2. Фуқаролар хавфсизлигини таъминлашда «хавфсиз шаҳар» комплексининг аҳамияти [Электрон манба] // URL: <http://www.milliygvardiya.uz/page?id=68> (мурожаат қилинган вақт: 18.01.2021).
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 23 ноябрдаги «Бухоро, Самарқанд, Хива ва Шаҳрисабз шаҳарларида хавфсиз туризмни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 939-сон қарори [Электрон манба] // URL: <https://lex.uz/docs/3422680> (мурожаат қилинган вақт: 18.01.2021).
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 августдаги «Ахборот-коммуникация технологиялари соҳасида лойиҳа бошқарув тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-3245-сон қарори [Электрон манба] // URL: <https://www.lex.uz/docs/3324016> (мурожаат қилинган вақт: 18.01.2021).
5. «Хавфсиз шаҳар» лойиҳаси: ҳаммаси режадагидек [Электрон манба] // URL: <https://www.xabar.uz/tehnologiya/xavfsiz-shahar-loyihasi-hammasi> (мурожаат қилинган вақт: 18.01.2021).
6. 323 та йўл-транспорт ходисаси, шундан 29 таси пиёдалар айби билан [Электрон манба] // URL: <http://auz.uz/news/323-ta-yul-transport-khodisasi-shundan-29-tasi-piyodalar-aybi-bilan> (мурожаат қилинган вақт: 18.01.2021).
7. 2020 йилнинг 1 январь кунидан 7 июлига қадар содир бўлган йўл-транспорт ходисалари статистикаси: ўтган йилнинг шу даврига нисбатан қиёсий таҳлил [Электрон манба] // URL: <https://iibb.uz/uz/news/statistika> (мурожаат қилинган вақт: 18.01.2021).
8. 2019 йилда қарийб 5 миллионга йўл ҳаракати қоидабузарлиги қайд этилган [Электрон манба] // URL: <https://www.gazeta.uz/uz/2019/11/01/yth-2019/> (мурожаат қилинган вақт: 18.01.2021).
9. «Хавфсиз шаҳар» лойиҳаси доирасида Германия компанияси 300 млн евро инвестиция киритади [Электрон манба] // <https://www.gazeta.uz/uz/2019/05/02/xavfsiz-shahar/> (мурожаат қилинган вақт: 18.01.2021).

“DAVLAT BOSHQARUVI” TUSHUNCHASINING MA’MURIY HUQUQ SOHASIDA QO‘LLANILISHI

Matchanova Barno Irkinovna

Urganch davlat universiteti o‘qituvchisi
matchanova1985@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat boshqaruvi tushunchasining ma’muriy huquq fanida qo‘llanilishi va unga turli yondashuvlarning mavjudligi tahlil qilib o‘tilgan. Shu bilan birga turli olimlarning yondashuvlari bugungi kun nuqtai nazaridan nazariy tahlil qilib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: boshqaruv, ma’muriy islohot, ma’muriy nazorat, ijro hokimiyat, ijro etuvchi hokimiyat, boshqaruv tizimi, boshqaruv elementlari, boshqaruv hususiyatlari, boshqaruv qobiliyati.

Ma’muriy huquq sohasida “davlat boshqaruvi” tushunchasi turli yondashuvlar asosida o‘rganiladigan, so‘nggi 10 yillikda esa ko‘proq e’tibor qaratilayotgan tushunchalardan biri hisoblanadi. Shunday bo‘lsada boshqaruv tizimidagi tub o‘zgarishlar natijasida «davlat boshqaruvi» atamasi o‘zining ma’nosi doirasi kengayganligi ko‘plab olimlar tomonidan takidlab kelinmoqda. Bu esa o‘z navbatida ma’muriy sohada bu tushunchaga kengaytirilgan ta’riflarni ishlab chiqish masalasini dolzarblashtirmoqda va ko‘pchilikka maqul bu ta’rifni ishlab chiqish va davr ruhiga moslashtirish masalasi atrofida olimlarni tadqiqot olib borishiga turtki bermoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga nazar tashlasak, bevosita davlat boshqaruvi tushunchasiga ma’nodosh o‘rinlarda «ijro etuvchi hokimiyat» tushunchasini ishlatilganligini ko‘ramiz. Bu albatta terminologik o‘zgarish o‘z navbatida to‘la davlat boshqaruvini qamrab oladigan mazmunda ishlatiladi. Konstitutsiyada ijro etuvchi hokimiyat tushunchasining ishlatilganligi ijtimoiy hayotimizda davlat boshqaruvi tushunchasining iste’moldan tushganini bildirmaydi. bundan tashqari, «davlat boshqaruvi» ma’muriy huquq fani uchun hali ham asosiy kategoriyalardan biri bo‘lib qolmoqda. «Davlat boshqaruvi va ijro etuvchi hokimiyat» kategoriyalarining mohiyatini anglash sub’ektni va demakki, ma’muriy huquqning mohiyatini huquq sohasi sifatida tushunishda asosiy rol o‘ynaydi». Shuning uchun ma’muriy huquq bo‘yicha o‘quv adabiyotlarning aksariyati «boshqaruv», «ijtimoiy boshqaruv», «davlat boshqaruvi» va «ijro etuvchi hokimiyat» tushunchalarini va ularning orasidagi o‘ziga xos bog‘liqlikni tahlil qilish bilan boshlanadi. Ma’muriy hususq sohasidagi ko‘plab ilmiy tadqiqotlar va ulardagi ilgari surilgan fikrlarga asoslanadigan bo‘lsak, ma’muriy huquq sohasidagi hozirgi tadqiqotlar «davlat boshqaruvi» tushunchasini mazmunini aniqlashga qaratilgan ikkita asosiy yondashuvlarni ishlab chiqqanliklarini ko‘rishimzi mumkin. Ular keng ma’noda davlat boshqaruvi va tor ma’noda davlat boshqaruvi.

Ushbu yondashuvlarning ikkitasini ham yaxshiroq tushunishimiz uchun ba’zi ushbu sohada tadqiqot olib borgan olimlarning pozitsiyalarini ko‘rib chiqamiz mumkin. Masalan, A.P.Alexin va A.A.Karmolitskiylar o‘zlarining ko‘p yillik tadqiqotlaridan keyin davlat boshqaruvini keng ma’noda ko‘rib chiqib, “davlat boshqaruvi” tushunchasini talqin qilishning uchta variantini ajratib ko‘rsatishni taklif qilishmoqda.

Birinchidan, ular “davlat boshqaruvi”ni ijtimoiy boshqaruv turi sifatida belgilaydilar, va ijtimoiy munosabatlarda va umuman ijtimoiy jarayonlarni bir darajadan ikkinchi darajaga o‘tishida sezilarli ahamiyati mavjud deya ta’kidlashadi. Shuningdek uning sub’ekti sifatida davlatni ko‘rsatishadi.

Ikkinchidan, jamiyatning rivojlanishiga, uning taraqqiy etib borishiga uning barcha organlarining ta’sir etish shakli sifatida davlat boshqaruviga murojaat qilshadi. Va aynan bu terminda shaxsga davlatning maqsadli tashkiliy ta’sirini fodalovchi tushuncha sifatida ko‘rsatiladi.

Uchinchidan, mazmuni qonun ijodkorligi, odil sudlovni amalga oshirish, prokuratura nazorati konstitutsiyaviy funksiyalarini bevosita o‘z ichiga oladigan, davlat faoliyatini tashkil etishni angatuvchi tushuncha ekanligi ko‘rsatiladi. Bunda davlat boshqaruvi tushunchasi quyidagilarni anglatadi:

a) O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti; vakillik (qonun chiqaruvchi), sud organlari, prokuratura. Ular siyosiy jarayonlardagi ko‘plab tashkiliy, boshqaruv masalalarini hal qilishadi, masalan, davlat organlarini shakllantirish, mansabdor shaxslarni tayinlash bilan bog‘liq masalalar. Ushbu organlar doirasida, shuningdek, ularning asosiy faoliyatiga nisbatan yordamchi vazifalarni

bajaradigan davlat apparat shakllanadi. Bunday davlat apparatini boshqarish va uning faoliyati ham boshqaruv xususiyatiga ega;

b) ijro etuvchi hokimiyat va boshqa davlat organlari. O‘zbekiston respublikasi Konstitutsiyasining 98-moddasida keltirilganidek “O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi ijro etuvchi hokimiyatni amalga oshiradi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi O‘zbekiston Respublikasi Bosh vaziri, uning o‘rinbosarlari, vazirlar, davlat qo‘mitalarining raislaridan iborat. Qoraqalpog‘iston Respublikasi hukumatining boshlig‘i Vazirlar Mahkamasi tarkibiga o‘z lavozimi bo‘yicha kiradi.

Yu.N.Starilov davlat boshqaruvini keng ma’nodagi ko‘rib chiqib, “bu umuman davlatning tartibga soluvchi faoliyati (hokimiyatning vakillik organlari, davlat hokimiyati ijro etuvchi organlari, prokurorlar, sudlar va boshqalar) faoliyati.” Degan xulosaga keladi. Uning zamondosh olimlaridan biri I. L. Baxilov davlat boshqaruvini keng ma’nodagi quyidagicha ta’riflaydi: «... hokimiyat va qonuniy usullar yordamida jamiyatdagi jarayonlar va munosabatlarning rivojlanishiga davlatning uyushgan ta’siri. ... Keng ma’nodagi davlat boshqaruvi barcha davlat organlari tomonidan amalga oshiriladi “. Keng va tor ma’nodagi davlat boshqaruvida oid olimlarning taqdim etgan pozitsiyalarini umumlashtirib, o‘z nuqtai nazarini keltirgan Y.A.Tixomirovning fikri o‘zining keng qamrovligi bilan boshqa tadqiqotchilarning yondashuvlaridan farq qiladi. Ya’ni “davlat boshqaruvi uchun prezident, hukumat va boshqa ijro etuvchi organlar, vakil tomonidan amalga oshiriladigan, umumiy ahamiyatga ega funktsiyalarni bajarish, tartibga solish va ma’muriy tartibga solish, xususiyatlar xarakterlidir.

Shunday qilib, davlat boshqaruvi nazariyasida umumiy xarakterga ega bo‘lgan va umuman davlat boshqaruvi tavsiflovchi “keng“ va “tor” ma’nodagi yondashuvlarni o‘rganishning o‘ziga xos hususiyatlarga egadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Григорьева Н. С. Гражданин и общество в контексте реформ здравоохранения // Управление здравоохранением. 2001. № 3(4). С. 81-91.
2. Кричевский Р.Л. Если вы руководитель: элементы психологии менеджмента в повседневной работе / Р.Л. Кричевский. - М.: Дело, 2017. - С. 56.
3. Политология: Лексикон / под ред. А.И. Соловьева. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2007.

ZAMONAVIY DAVRDA DAVLAT BOSHQARUVI : NAZARIY QARASHLAR

Qalandarova Iroda Hamdam qizi

Urganch davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Jalilov Temur To'rayevich

Urganch davlat universiteti talabasi

jalilov-2017@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy davrda davlat boshqaruvining o'ziga xos xususiyatlari haqida muallifning shaxsiy fikr-mulohazalari keltirilgan. Yakuniy xulosalar manbalardagi fikr-mulohazalarga asoslanib keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: boshqaruv, boshqaruv sub'ekti, boshqaruv ob'ekti, boshqarish ob'ektini boshqarish, boshqaruv tizimi, paradigim.

Boshqaruv - bu inson hayotining va uni tashkil etishning kuchli immanent "atributi"dir. Boshqaruvning mohiyati inson va ijtimoiy hamjamiyatning ikkita asosiy o'zaro bog'liq fazilatlar bilan belgilanadi. Uning o'ziga xos xususiyatalaridan yana faoliyat va maqsadni belgilash ham bor. Boshqaruvning faoliyatga o'tishi deganda shaxs va uning jamoasining har qanday ratsional (ongli) harakati tushuniladi. Maqsadni belgilash, shu bilan birga, ushbu faoliyat ma'lum bir mo'ljallangan natijani olishga qaratilganligini ko'rsatadi. Boshqaruv kontseptsiyasining ko'plab ta'riflari mavjud. Biz ushbu tadqiqot ishimiz uchun eng mos keladigan ikkita shaxsiy yondashuvimizni keltiramiz. Boshqaruv - bu "shaxsning, ijtimoiy guruhlarning, maxsus yaratilgan organlarning atrofida ijtimoiy hayotimizdagi sodir bo'layotgan turli xil narsalarga va jarayonlarga, odamlarga va odamlar o'rtasidagi munosabatlarga ongli ravishda ta'sir qilishi, ob'ektlarning muayyan holatiga kelishi, jarayonlarga kerakli yo'nalish berish, kerakli, talab qilingan, rejalashtirilgan natijalarga erishish uchun amalga oshiriladigan ijtimoiy faoliyatdir. Ikkinchi bir ta'rifda keltirilishicha esa "boshqaruv - bu aslida bevosita (o'zini o'zi boshqarish shakllarida) va maxsus yaratilgan tuzilmalar (davlat,) orqali amalga oshiriladigan, odamlarning o'zlarining, ijtimoiy, jamoaviy va guruh hayotiga ta'sirini tashkil qilish va tartibga soluvchi jamoat birlashmalari, partiyalar, firmalar, kooperativlar, korxonalar, uyushmalar, uyushmalar va boshqalarning olib boradigan faoliyatidir». Bu ikki ta'rifdan kelib chiqqan holda eng umumiy shaklda boshqaruvga ta'rif keltiradigan bo'lsak boshqarish ijtimoiy tizimli hodisa sifatida tushunish maqsadga muvofiqdir. Boshqaruv tushunchasi ko'plab tadqiqotchi olimlarning keltirilishicha uchta elementdan (quyi tizimlardan) iborat bo'lgan, alohida elementlarni o'zida birlashtirgan alohida tizimdir. Bu elementlarni quyidagi asosiy elemental guruhga bo'lib o'rganish mumkin:

- boshqaruv sub'ekti,
- boshqaruv ob'ekti va
- boshqarish ob'ektini boshqarish uchun lozim bo'lgan sub'ektning boshqaruv mexanizmi.

Bundan kelib chiqadiki boshqaruv ijtimoiy jarayon sifatida boshqaruv sub'ektining boshqaruv ob'ektiga maqsadga muvofiq, rejalashtirilgan va tizimli ta'siridir. Shunday qilib, yuqoridagi tizim ichidagi kichik uchta tizimosti elementlar birikmalariga quyidagilar misol bo'la oaldi:

- boshqaruv tizimi sifatida davlat boshqaruvi quyidagilarni tashkil etadi;
- boshqaruv sub'ekti sifatida - davlat organlari va ularni vazifalarini bajaruvchilar tushuniladi;
- boshqaruv ob'ekti sifatida - jamiyat, jamiyat hayoti sohalari, ijtimoiy guruhlar va ayrim shaxslar, shuningdek davlat boshqaruvi mexanizmi
- boshqaruv sub'ektining boshqaruv ob'ektiga ta'sirini tashkil etish jarayoni tushuniladi.

Boshqaruv jarayonlarining rivojlanishiga inson va boshqaruv subektlarining o'zaro ta'siri sabab bo'lib boradi. Chunki, davlat boshqaruvi - bu davlatning hududiy yaxlitligini, uning aholisi (fuqarolari) farovonligini ta'minlash bo'yicha davlat hokimiyatining mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi va uning tuzilishining sivilizatsiyalashgan me'yorlari asosida, shuningdek, davlat hokimiyati organlarining o'zlarining kuch funktsiyalarini qonuniylashtirish va optimallashtirish bo'yicha maqsadli faoliyatidir.

Zamonaviy ijtimoiy-siyosiy fanlar doirasida davlat boshqaruvi, uning maqsadlari va funktsiyalarini tushunishda umumiy, tizimli tasavvur va yondashuv mavjud emasligini ham

alohida ta'kidlash o'rinlidir. Boshqaruv tushunchasining turli mamlakatlarda, xalqning o'ziga xos mentalitetini hisobga olgan holda, uning turli xil paradigmalari mavjud va alohida konsepsiyalari keltiriladi. O'zbekistonning rivojlanishining tarixiy xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan, davlat boshqaruvi kontsepsiyasi mavjud bo'lib u asosiy ikki tayanch nuqtalari mavjud . Bular :

- umuminsoniy qadriyatlar va tendensiyalar
- milliy qadriyat daraajasiga ko'tarilgan tarixiy rivoj topib borayotgan boshqaruvga oid tendensiyalar.

Ushbu boshqaruv konsepsiyasi o'zining tarixiy asoslarini buyuk alloma ajdodlarimiz Abu Nasr Forobiyning "Fozil odamlar shahri", Amir Temurning "Temur tuzuklar" Xusayn Voiz Koshifiyning "Futuvvati sultoniy" va boshqa shu kabi asarlardan oladi

Tarixiy rivojlanishning zamonaviy sharoitida uning bir vaqtning o'zida o'sib borayotgan qarama-qarshi jarayonlari: ko'p qutblilik va globallashuv, mamlakatimizda boshqaruv tizimining holatini tizimli ravishda demokratik ruxda liberal g'oyalar asosida isloh qilib borishni taqozo qilmoqda.

Demk, muvaffaqiyatli ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun mamlakatimizda zamonaviy davlat boshqaruvida tushunish va amalga oshirish kerak bo'lgan asosiy qoidalar va shartlarga amal qilish zamonaviy jarayonlarning o'ziga xos jihatlarini bilib olish ijtimoiy hayotimizdagi barqaror rivojlanishga sabab bo'ladigan asosiy omillardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.-T.: "O'zbekiston", 2012.
2. Атаманчук, Г.В. Теория государственного управления [Текст] / Г.В. Атаманчук: Учебник. 3-е изд., стер. М.: Издательство «Омега-Л», 2013. 525 с.
3. Kattakishiyev B, Mamayusupov I. Strategik menejment.-T.: "Fan va texnologiya", 2008.
4. Qosimov G'.M. Menejment.-T.: "O'zbekiston", 2002.

DAVLAT BOSHQARUVI MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI

Ахророва Ситора Талъатовна

Мирзо Улуғбек номидаги

Самарқанд давлат архитектура

ва қурилиш институти. Стажёр ўқитувчи.

Телефон: +998902718003

messiolimjon1212@gmail.com

Аннотация. Мақоллада Davlat boshqaruvining muammolari va istiqbollari, “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi Prezident farmoni, hukumat faoliyati samaradorligini oshirish xamda O‘zbekiston sharoitida davlat boshqaruvini takomillashtirish haqida takliflar berilgan.

Калит so‘zlar: Harakatlar strategiyasi, bozor iqtisodiyoti, iqtisod, siyosat, davlat, boshqaruv, dastur, mexanizm, samaradorlik,

Respublikamiz mustaqillikka erishganidan so‘ng o‘tgan qisqa vaqt mobaynida iqtisodiyot tarmoqlarini faoliyatini erkin bozor tamoillari asosida tashkil etish va mamlakat iqtisodiyotini global dunyo bozori bilan uyg‘unlashuvini taminlash borasida ulkan ishlar amalga oshirildi.

“O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida»gi Prezident farmoni loyihasi taklif qilindi, 2017–2021-yillarga mo‘ljallangan strategiyadan ko‘zlangan maqsad — olib borilayotgan islohotlar samarasini yanada oshirish, davlat va jamiyat rivojini yangi bosqichga ko‘tarish, hayotning barcha sohalarini liberallashtirish, mamlakatimizni modernizatsiya qilish bo‘yicha eng muhim ustuvor yo‘nalishlarni amalga oshirishdan iborat.

Strategiyaning maqsadi mamlakat bosib o‘tgan taraqqiyot yo‘lining chuqur tahlili bugungi kunda jahon bozorida kon‘yunktura o‘zgarib, raqobat tobora kuchayib borayotganini har tomonlama hisobga olishni, shu asosda davlatni yanada barqaror va jadal sur‘atlar bilan rivojlantirish uchun mutlaqo yangicha strategik yondashuv va tamoyillarni ishlab chiqish va amalga oshirishni taqozo etdi.

Menimcha, bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirish uchun asosiy resurs bu siyosat emas, balki iqtisodiy takomillashtirishdir. Bu destruktiv siyosiy silkinishlarsiz amalga oshirilmaydi albatta ammo, kelajakda o‘z taraqqiyot mahsulini ko‘rsatib beradi. Davlat o‘zining mustaqilligini aniq maqsad va vazifalardan qat‘iy nazar o‘z-o‘zidan emas, balki faqatgina zamonaviy bozor iqtisodiyotining barqaror qoidalarini o‘rnatish jarayonida yaxshilashi mumkin.

Davlat boshqaruvi tizimini isloh qilishning asosiy yo‘nalishlari

Hukumat faoliyati samaradorligini oshirish, Ozbekiston kelajagini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Shuning uchun bu eng muhim strategik vazifadir. Ayniqsa, hozirgi paytda moliyaviy va iqtisodiy inqiroz mamlakatni rivojlanish strategiyasini o‘zgartirishi mumkin. Shu bilan birga, davlat boshqaruvi tizimini doimiy takomillashtirish uchun ichki mexanizmi yaratish kerak.

To‘g‘ridan-to‘g‘ri ma‘muriy boshqaruvni bilvosita, bozor boshqaruviga almashtirish zaruriy darajada muhim ahamiyatga ega. Bozor iqtisodiyoti uchun barqaror qoidalarni shakllantirish davlatning asosiy maqsadi bo‘lmog‘i lozim.

Umuman olganda, barcha zarur choralarni uchta asosiy guruhga bo‘lish mumkin:

- tezkor natijalarga erishish,
- olti oy yoki bir yil ichida natijalarga erishish,
- natijalarni uzoqroq muddat ichida olib borish.

Ushbu bo‘linish amaliy mulohazalar bilan belgilanadi, chunki ushbu choralarni amalga oshirishi kerak bo‘lgan kuchlar tegishli davrlarning siyosiy vazifalaridan kelib chiqadi:

Ushbu dastur qisqa, tushunarli va jozibali shaklda bo‘lishi va uning samaradorligini oshirish yo‘nalishlari va mexanizmlarini belgilab berishi kerak.

Uning maqsadi davlat boshqaruv tizimini rivojlantirish bo‘yicha uzoq muddatli ko‘rsatmalarni yaratish va uni takomillashtirish nafaqat mustaqil, balki jamiyat uchun davlat faoliyatining eng foydali va muhim sohasi ekanligini tushunishni ommaviy ongga kiritishdir. Bundan tashqari odamlarda davlatning hayotiyliigi va ularning kelajagi to‘g‘risida optimizmi shakllantirishdir.

Davlat qurilishining hozirgi bosqichining maqsadi bugungi kunda haqiqatan ham bartaraf etilishi mumkin bo‘lgan davlat nuqsonlarini to‘g‘irlashdir. Mening fikrimcha, ushbu maqsadga

erishish uchun ichki va xorijiy amaliyotdan olinishi mumkin bo'lgan barcha ijobiy g'oyalardan foydalanishi kerak (xususan, AQSh tajribasi, ma'muriyati islohoti eng ambitsiyali va ko'pincha amalga oshiriladigan shuningdek Buyuk Britaniya, Avstraliya va Yangi Zelandiya, va boshqa rivojlangan davlatlarning tajribalaridan foydalangan holda zamonaviy iqtisodiy rivojlanish yo'llarini mahalliyashtirishdan iborat. Jahon tajribasi ko'rsatib turibdiki, davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish uchun doimiy harakatlar va doimiy tuzilmalar tashkil etilishi kerak, ularning a'zolari kundalik boshqaruv jarayoniga kiritilgan.

Mening fikrimcha bizning sharoitimizda davlat boshqaruvini takomillashtirish bo'yicha prezident yoki hukumat raisi huzurida doimiy komissiya tuzish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Ushbu faoliyatning asosiy yo'nalishlari:

- tegishli tavsiyalar ishlab chiqish bilan eng muhim davlat organlari ishini har tomonlama tekshirish;

- istiqbolli hukumat amaldorlari uchun AQSh, Buyuk Britaniya, Avstraliya, Yangi Zelandiyada intensiv stajirovkalarni tashkil etish; ularning ijtimoiy foydali funktsiyalarini aniq shakllantirgan holda (ular ishtirokida) bo'limlar to'g'risidagi nizomlarni ishlab chiqish;

- bo'limlar ishtirokida yuqori va o'rta lavozimlarda ishlayotgan xodimlarning malakasi va psixologik fazilatlariga nisbatan yagona, aniq, rasmiylashtirilgan, miqdoriy talablarni ishlab chiqish;

Davlat qurilishi dasturida, shuningdek, yirik korporatsiyalarga (xoldinglarga) aylantirilgan, istiqbolli (funktsional xususiyatga ega, bozorni tartibga solishni kuchaytirish, raqobatdagi cheklovlarni zaiflashtirish, Ozbekistonning strategik manfaatlarini amalga oshirishni ta'minlash) va kamaytiriladigan (tarmoq, to'g'ridan-to'g'ri boshqaruvchi xo'jalik yurituvchi sub'ektlar) ga bo'linadigan organlar bo'linishi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Korxonalar iqtisodiyoti: o'quv qo'llanma/ A.A. Abdullayev, H.A. Aybeshov, E.N. Ermatov, A. Abdumominov. - T.: Ilm ziyo, 2004. - 192 b

2. Davlat tilida ish yuritish: darslik/ N. Mahmudov, A. Rafiyev, I. Yo'ldoshev. - T.: Sharq, 2004. - 96 b.

3. Бюджетная система: учебное пособие/ X. Джамалов, С.К. Алиев. - T.: Ilm ziyo, 2008. - 320 c

4. Jahon iqtisodiyoti: o'quv qo'llanma/ G.G'. Nazarova, H.X. Xalilov, Eshtoyev, I.A. Ahmedov et al.. - T.: Ilm ziyo, 2005. - 224 b.

5. "Library management 101: A practical guide" by DIANE L.VELASQUEZ 2013 ISBN 978-0-8389-1148-8(paper) 978--0-8389-9502-0(pdf)

6. http://en.wikipedia.org/wiki/Library_science

DAVLAT BOSHQARUVI VA LIDERLIK MASALALARI

Gaibnazarov Sardorbek
Urganch davlat universiteti talabasi

Rajabboyev Jo‘rabek
Urganch davlat universiteti talabasi
gaibnazarov.s1997@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat boshqaruvi va liderlik masalalaritahlil qilingan bo‘lib, bu ikki tushunchaning bir-biri bilan bo‘g‘liqligi masalasi ochib berilgan, shuningdek turli manbalarda liderlikning davlat boshqaruvi jarayonidagi ahamiyati hususida keltirilgan yondashuvlar o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: liderlik, lider, lider shaxsi, boshqaruv, boshqaruv tizimi, boshqaruv elementlari, liderlik hususiyatlari, liderlik qobiliyati.

Zamonaviy davlat boshqaruvi va liderlik ko‘pgina fanlarda ko‘p qirrali, ko‘p qiymatli hodisalar sifatida belgilaydi. Bu tushunchalarning ikkitasi ham tabiati ancha murakkab va bir ma’noli talqinni rad etadi. Ko‘pgina tadqiqotlarda siyosiy tizimni o‘rganishda liderlik va uning ko‘p jihatlariga alohida e’tibor qaratiladi.

Liderlik tushunchasining o‘zi siyosatshunoslikda, davlat boshqaruvida universal, asosiy va markaziy tushunchalardan biridir. Ushbu kontsepsiya juda ko‘p turli jihatlariga ega va u yoki bu tarzda liderlik tushunchasi bilan bog‘liq. Jamiyatni tashkil etishda “liderlik” fenomenini va uning ma’nosini barqaror xususiyatlarini tushunishga urinishlar Qadimgi Yunonistondagi buyuk faylasuflar davridan boshlab amalga oshirilgan. Ushbu mavzu hozirgi kungacha siyosiy tadqiqotlarning markazida bo‘lib kelmoqda. Qanday qilib hokimiyatning shakllanishi va taqsimlanishi sodir bo‘ladi?, shuningdek, qaysi shaxslar liderlik qilishga qodir?, haqiqiy rahbar qanday fazilatlarga ega bo‘lishi kerak? - bu savollarning barchasi turli davrlarda turli olimlarning diqqat markazlarida bo‘lib kelgan.

Olimlarning ta’kidlashicha, liderlik tushunchasi (nafaqat siyosiy sohada) yuqori hissiy xususiyatga ega. Bu tashvishli, jozibali, ammo ayni paytda mas’uliyatli bir ishdir. Davlat boshqaruvi va siyosiy bilimlarning ko‘plab doimiy muammolari liderlik doirasida to‘plangan: axloq muammosi, pragmatik, qadriyatlarini anglash, insoniyat jamiyatida boshqarish qobiliyati va boshqalar shular jumlasidandir. Suqrot va Platon davrlaridan beri kamida ikkita nuqtai nazar mavjud bo‘lib, bir tomondan, siyosiy rahbar va uning hokimiyat haqidagi g‘oyasi ushbu hokimiyatga o‘z manfaatlarini yo‘lida erishish va amalga oshirishda jamlangan; boshqa tomondan, bu kim jamoat manfaatlarini uchun harakat qiladi degan yondashuv orqali liderlikning mohiyatini ochish uchun nazariy yondashuvlar bildiriladi. U yoki bu tarzda liderlikka intilish siyosiy rahbarlarning hokimiyat uchun kurashini ifodalaydi. Liderlikka intilish passivlikni istamaslik va hukmronlikka intilmaslik bilan ifodalanishi mumkin emas. Bu haqda Makiavelli, M.Veber va G.Morgentau lar yozib o‘tgan. Olimlarning fikriga ko‘ra, siyosiy liderlik, birinchi navbatda, o‘z kuchiga erishish, tarqatish va undan foydalanish usullarini birlashtirishga qaratilgan harakatdir. Kurashda ifodalangan boshqaruv jarayonlarida ishtirok etishning cheksiz istagi har qanday rahbarning harakatlar tizimining boshlang‘ich bosqichidir. Rahbar kuchning har xil xususiyatlariga ega bo‘lishi mumkin. Ko‘pgina tadqiqotlarda aytib o‘tilganidek, hokimiyat siyosiy bo‘lishi liderlikning yangicha mazmun bilan boyitgan omil hisoblanadi. Kundalik hayotda ta’sir o‘tkazish, hokimiyatdan foydalanish, ishontirish, shuningdek, natijaga erishishga qaratilgan liderlik fazilatlarining namoyonidir. Rahbar odamlarga ta’sir o‘tkazish qobiliyatiga ega, bu unga jamoaning kuchi va hokimiyati bilan ishlashga imkon beradi. Har qanday (siyosiy) rahbar resurslarga tayanadi: ham moddiy, ham nomoddiy. Qudratga erishishda etakchi resurslarni kontsentratsiyasini o‘zi uchun ta’minlaydi. Uning manbalari nima bo‘lishi mumkin? Bu urf-odat, meros, boyluk, xarizma va zo‘ravonlik. Samarali davlat boshqaruvi ostida zamonaviy rahbar qanday fazilatlarga ega bo‘lishi kerak va bundan yuz yoki ikki yuz yil oldin siyosat uchun qanday xususiyatlar bo‘lgan degan savollarga javob topish muhimdir.

G‘arbning mashhur olimlaridan biri R.Klaynning fikriga ko‘ra, zamonaviy rahbarlar avvalgilaridan farqli o‘laroq, umuman boshqa kuch bazasiga tayanadi. Muayyan jarayonlar

natijasida kuch manbasini, kuch vositalarini, kuchning tarkibiy qismlari va o'lehamlarini, jahon arenasidagi kuchni va ta'sirini o'zgartirish (globallashuv; o'zaro bog'liqlikning o'sishi; axborot inqilobi - ilgari bo'lmagan juda katta hajmdagi ma'lumotlarni tarqatish; demografik siljishlar roli, migratsiya tendentsiyalari; paydo bo'lishi jahon siyosatidagi yangi nodavlat aktyorlar; iqlim o'zgarishi) - bularning barchasi zamonaviy rahbarlarga yangi xulq-atvor, yangi fazilatlarini o'zida jamlash va etakchilik ta'sirining yangi turlarini shakllantirish modelini belgilaydi, chunki avvalgi modellar endi davlat boshqaruvida talablarga to'la javob bera olmaydi. Hatto N. Makiavelli ham rahbarlik turlarini boshqarish uslublariga qarab ajratib ko'rsatgan. N. Makiavellining so'zlariga ko'ra, bular hokimiyatni amalga oshirishga etakchi bo'lgan rahbarlarni "sher"lar; boshqalarni u "tulki"lar deb atagan va ularni kuchli natijalarga erishishning yanada qulayroq va tejamkor usullarini izlayotgan rahbarlar deya ta'riflagan.

Liderlar va ularning ish uslublari qonuniyatining paradoksi (har doim ham demokratik emas) bugungi kungacha muhokama qilinmoqda. Masalan, M. Duverger har qanday rejim va xalq tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan har qanday etakchilik turining qonuniyligi to'g'risida gipotezani ilgari surdi. Ya'ni, ushbu nazariyaga ko'ra, ham avtoritar, ham totalitar rejimlar o'zlarining xarizmatik rahbarlari bilan xalq irodasiga qarshi zo'rvonlik emas, chunki rejim va uning rahbarining qonuniyligi ushbu rejimning tabiati, rahbarning mafkurasi bilan hech qanday aloqasi yo'q. M. Veber qarshilik ko'rsatishga qaramay va bunday imkoniyat nimaga asoslanganligidan qat'i nazar, lider ushbu ijtimoiy munosabatlar doirasida o'z irodasini amalga oshirish uchun har qanday imkoniyatdan foydalanishi mumkin va foydalanishi kerak deb hisoblagan. Ya'ni, siyosiy lider hokimiyatning to'g'ridan-to'g'ri boshqaruvchisi sifatida qaraladi, uning harakatlari boshqariladigan sub'ektlarga qaratilgan.

Ko'rinib turibdiki, zamonaviy sharoitlarda davlat boshqaruvi tizimida yuqori darajadagi professionallik bilan, rahbarning o'ziga xos kompetensiyalari bilan, eng muhimi, yangi fikrlash sifati va ta'sir ko'rsatadigan yangi bilimlar to'plami bilan rahbarlik qila oladigan yangi tipdagi liderga ehtiyoj tobora ortib bormoqda. O'z faoliyati natijalari uchun mamlakat oldidagi yuqori darajadagi mas'uliyat bilan, uning mahorati va qobiliyati namoyon qilishi esa ko'p jihatdan jamoa va uning a'zolarini jarayonga kirishganlik darajasiga bog'liqligini ko'rsatib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Еропкин А. Имидж руководителя / А. Еропкин, Н. Сидорова. - М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2017. - С. 19.
2. Кричевский Р.Л. Если вы руководитель: элементы психологии менеджмента в повседневной работе / Р.Л. Кричевский. - М.: Дело, 2017. - С. 56.
3. Лесь АТО. Основные политические институты современного общества / АТО. Лесь // Экономика и управление: проблемы, решения. - 2016. - № 2. - С. 30-36.

DAVLAT BOSHQARUVIDAGI KORRUPSIYA HOLATLARINI OLDINI OLISHNING DOLZARB MASALALARI

Jalilov Temurbek

Urganch davlat universiteti talabasi
jalilov.t.1994@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat boshqaruvi jarayonida korrupsiya holatari va uning oldini olish haqida fikr-mulohazalar keltirilgan. Bundan tashqari guruhlariga bo‘linishi, ularning jamiyat hayotidagi, hususan boshqaruv tizimidagi ahamiyati haqida nanzariy fikrlar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: korrupsiya, davlat boshqaruvi, siyosiy korrupsiya, katta korrupsiya, samaradorlik.

Korrupsiya ijtimoiy hodisa sifatida amalda dunyoning barcha mamlakatlarida, shu jumladan demokratiyaning “namunadagi” davlatlari deb nomlangan mamlakatlarda - AQSh, Buyuk Britaniya, Kanada va Yevropa Ittifoqining mamlakatlarida ham saqlanib qolayotganligi va bu baloning ijtimoiy hayotdan sug‘urib olish imkoniyati yetakchi davlatlarning ham qo‘lidan kelmayotgani bugun barchaga ma‘lumdir. Shuning uchun ham, bu illatga qarshi kurash rivojlanayotgan mamlakatlarda ham alohida ahamiyat kasb etadi. Bu asosan boshqaruvning haddan tashqari mujmal qoidalari bilan bog‘liq bo‘lib, u ba‘zan davlat va jamiyat manfaatlarini emas, balki katta kapital bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan aniq siyosiy guruhlarining manfaatlarini ifodalashga xizmat qiladi.

Zamonaviy taraqqiyotning yangi bosqichida O‘zbekiston Respublikasida korrupsiya muammolarini o‘rganish va unga qarshi kurashishning dolzarbligi mamlakatimizdagi islohotlarning samaradorligini ham belgilab beradi. Buni korrupsiya bo‘yicha qiyosiy tadqiqotlar olib boruvchi va turli mamlakatlarda korrupsiyaning umumiy darajasi to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni “Korrupsiyani qabul qilish Indeksi” (CPI) ko‘rinishida taqdim etuvchi Transparency International mustaqil xalqaro tashkiloti ma‘lumotlari tasdiqlaydi. So‘nggi 10 yil ichida mamlakatimizning bu reytingdagi pozitsiyasida sezilarli ijobiy o‘zgarishlarga duch kelish mumkin. Masalan, 2019-yildagi navbatdagi hisobot e‘lon qilinganida, O‘zbekiston Respublikasi 25 ball bilan 5 pog‘onaga yuqorilganini ko‘rishimiz mumkin[1]. Mamlakatimizda mavjud bo‘lgan korrupsiya bilan bog‘liq har qanday darajadagi holat mamlakatdagi har qanday islohotlarni samaradorligini pasaytirib, yo‘q qilib yuborishi, hattoki yo‘q qilishi ham mumkin. Bundan tashqari korrupsiya botqoqiga davlat boshqaruvi organlarini botib qilishi investitsiya reytingini pasaytiradi va mamlakatimizni jahon hamjamiyatidan uzoqlashtiradi. Korrupsiya ko‘pincha hukumat amaldorlarining professional kasbiy malakasi bo‘lmaganligi bilan bir qatorda doimiy ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy inqirozlarga sabab bo‘lganligi sababli, korrupsiyaga qarshi kurashish muammosi zamonaviy O‘zbekiston Respublikasi uchun kunimizning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Korrupsiya muammosini o‘rganishning murakkabligi shundaki, u ancha yashirin xarakterga ega bo‘lib, u statistik ma‘lumotlarning nisbiy maxfiyligi va korrupsiyaviy xarakterdagi jinoiy harakatlar mavjudligini sud tomonidan tasdiqlanishi zarurati bilan belgilanadi. Shu bilan birga, ilmiy va amaliy ma‘noda, korrupsiya hajmini va uning oqibatlarini ijtimoiy jihatdan baholash, shu jumladan ommaviy va ekspert so‘rovlari natijalaridan foydalanish muhimdir.

Davlat boshqaruvida korrupsiyaga qarshi samarali kurashish muammolari 20-asrning boshidan boshlab xorijiy ekspertlarning diqqat markazida bo‘lib kelgan. Bunga, asosan, AQSh hukumatidagi saylangan mansabdor shaxslarning ko‘plab korrupsiya holatlari sabab bo‘lgan. Davlat boshqaruvining turli darajalarida korrupsiyaning paydo bo‘lishi va oldini olish bilan bog‘liq asosiy muammolarni rus olimlari E. I. Dobrolyubova, D. A. Zarandiya, M. O. Izotov, I. S. Kupriyanov, A. F. Nozdrachev, P. A. Skoblikov, T. Yachabiev, R. Sh. Shegabudinov, S. N. Shishkarev va boshqalar[2] korrupsiya illatiga qarshi kurash va uning muammolarini ilmiy o‘rganishgan.

Shu bilan birga, korrupsiya mavzusiga nazariy jihatdan ham, amaliy jihatdan ham shu qadar katta e‘tibor berilayotganiga qaramay, “korrupsiya” tushunchasi nimani o‘z ichiga oladi, uning qanday o‘ziga xos xususiyatlari mavjudligini o‘rganish = eng xarakterlidir. Uning paydo bo‘lishining sabablari qanday bo‘lganidan boshlab hal qilinmagan muammolarning muhim qismi saqlanib qolmoqda va ushbu ijtimoiy-siyosiy hodisaga qarshi turishning samarali mexanizmlarini

ishlab chiqishning muammoni yechimi sifatida qaralayotganigi bilan xarakterlidir. Bundan tashqari, korrupsiyaning davlat boshqaruvi tizimining faoliyatiga ta'siri darajasini aniqlash, ushbu salbiy hodisani neytrallashtirishning asosiy usullarini topish va boshqalar kabi muhim masalalar yetarli darajada o'rganilmaganligi dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Biz ko'rib chiqayotgan mavzu jihatidan shuni ta'kidlash kerakki, "korrupsiya" tushunchasining o'zi noaniq. Xususan, tarixiy va lingvistik yondashuv nuqtai nazaridan ham lotincha "korruptsiya" so'zi quyidagi ma'nolarga ega:

- 1) behayolik, poraxo'rlik;
- 2) buzilish, pasayish;
- 3) buzuqlik, o'zgaruvchanlik;
- 4) tartibsizlik, yomon ahvol va boshq.

"Korrupsiya" atamasining noaniqligi milliy qonunchiligimizdagi huquqiy normalarni tahlil qilishdan ham kelib chiqadi. O'zbekiston Respublikasining 2017-yil 3-yanvarda qabul qilingan "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonunining qabul qilingan va ushbu qonunda "korrupsiya" tushunchasiga "...shaxsning o'z mansab yoki xizmat mavqeyidan shaxsiy manfaatlarini yoxud o'zga shaxslarning manfaatlarini ko'zlab moddiy yoki nomoddiy naf olish maqsadida qonunga xilof ravishda foydalanishi, xuddi shuningdek bunday nafni qonunga xilof ravishda taqdim etish" deya ta'rif keltirilgan.

Turli ilmiy nashrlardan biri bo'lgan R.Klitgaard tomonidan berilgan korrupsiya ta'rifi ko'pincha keltirilgan: «Korrupsiya - bu ehtirosqa emas, hisob-kitobga asoslangan jinoyat. Xavf kam bo'lsa, jazo yengil bo'lsa va daromad juda muhim bo'lsa, odamlar korrupsiyaga moyil bo'ladi»[4]. Hindistonlik olim S.Radj Kumarning korrupsiyadan xoli jamiyatni yaratish insonning asosiy huquqlaridan biri ekanligi haqidagi gaplariga qo'shilmaslik mumkin emasю Chunki yashash huquqi, qadr-qimmat, tenglik, boshqa huquq va erkinliklar ushbu huquqqa sezilarli darajada bog'liqdir. Ya'ni, ushbu asosiy huquqsiz boshqa barcha asosiy huquqlar o'z ma'nosini yo'qotadi[5]. Korrupsiyaga qarshi kurashish uchun ko'plab omillar va elementlarning kombinatsiyasini o'z ichiga olgan tizimli yondashuv talab etiladi. Siyosiy korrupsiya va yirik korrupsiyaga qarshi kurashning aniq strategiyasi zarur bo'lib, u huquqiy vositalarni, institutsional mexanizmlarni, tergov va prokuratura apparatlarini ishlab chiqish, jamoatchilikni xabardor qilish, ta'lim, fuqarolik jamiyati rolini kuchaytirish mexanizmini o'z ichiga oladi. Bunga qarshi kurash faqat aniq ish va aytibo'tilgan barcha omillar va strategiyalarning kombinatsiyasi va, shubhasiz, davlatimizdagi turli darajadagi rxbarlarning siyosiy irodasi bilan samarali bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Transparency International [электронный ресурс]. URL: <https://www.transparency.org> (дата обращения 25.10.2019)
2. Скобликов П. А. Коррупция в современной России: словарь неформальных терминов и понятий. М.: Норма: ИНФРА-М, 2016. 112 с.
3. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017-y., 1-son, 2-modda; Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 16.01.2019-y., 03/19/516/2484-son; 24.05.2019-y., 03/19/542/3177-son, 2019-y., 2-son, 47-modda
4. Klitgaard R. Controlling corruption. Berkley. University of California Press, 1988. 240 p.
5. Raj Kumar C. Corruption and Human Rights / India's national Magazine. 2002. Vol. 19. P. 14-27.

DAVLAT BOSHQARUVINING TAMOYILLARI: NAZARIY YONDASHUV

Kutlimuratov Sardorbek
Urganch davlat universiteti

Sapayev Valisher
Urganch davlat universiteti o'qituvchisi
gaibnazarov1996@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat boshqaruvi jarayonida eng muhim tushunchalardan biri bo'lgan, tamoyil ya'ni davlat boshqaruvi tamoyillari haqida muallifning shaxsiy fikr-mulohazalari keltirilgan. Tamoyillarning guruhlariga bo'linishi, ularning jamiyat hayotidagi, hususan boshqaruv tizimidagi ahamiyati haqida nazariy fikrlar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: boshqaruv tamoyillari, boshqaruv tizimi, boshqaruv tizimi elementlari, boshqaruv sub'ekti, boshqaruv ob'ekti, boshqaruv, paradigma.

Mustaqillik O'zbekistonda jamiyat hayotining turli sohalarini boshqarish jarayonlarining mohiyati va xususiyatlarini ifodalaydigan konseptual ilmiy-huquqiy kategoriyalardan biri sifatida "davlat boshqaruvi tamoyillari" tushunchasini o'rganish nafaqat nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Aynana davlat boshqaruvi tamoyillarining shakllanishi va ularga rioya etilishi- davlat boshqaruvining butun tizimining to'g'ri ishlashi, mamlakatimizda ayni bir davrda kechayotgan tub islohotlarni amalga oshirish davrida davlat organlari oldida turgan ustuvor vazifalarni muvaffaqiyatli hal etish uchun asos bo'lib xizmat qilishi aniq. Davlat boshqaruvi tamoyillari ob'ektivlik xususiyatiga ega bo'lib, fuqarolar tomonidan o'z faoliyati orqali o'rganiladi va turli tashkiliy-huquqiy shakllar va vositalar orqali amalga oshiriladi. Boshqaruvning tamoyillarini qonuniy amalga oshirish zarur, chunki qonunchilik boshqaruv sohasidagi organlar va odamlar o'rtasidagi munosabatlarni o'rnatadi va belgilaydi, qonun to'g'ri, joiz xatti-harakatlarning chegaralarini milliy manfaatlar nuqtai nazaridan ham, ko'pchilik odamlarning yaxlit manfaatlarini nuqtai nazaridan belgilaydi.

Boshqaruv tamoyillarining huquqiy vositachiligi ularning tushunchalarini birligini ta'minlaydi, sub'ektiv talqin qilish va individual tamoyillarni qo'llashni istisno qiladi. Davlat tashkilotlari faoliyatida tashkilotchilikni rag'batlantiradi, uning turli xil bo'g'inlari ishlarida takrorlanish, shaxsga bog'liq omillarning ko'payishini oldini oladi.

Davlat boshqaruvin tamoyillari haqida gapirishdan oldin "tamoyil" tushunchasiga ta'rif keltirish lozim. Tamoyil tushunchasiga quyidagi uch ta'rifni keltirishni lozim topdik :

- har qanday nazariya, ta'limot, dunyoqarash, nazariy dasturning asosiy boshlang'ich nuqtasini ifodalovchi tushuncha (masalan, fan tamoyillari);
- ma'lum bir tizimning markaziy tushunchasi va asosiy elementlarini ifodalovchi tushuncha
- ilmiy qonunlar va boshqa tushunchalar mazmunini izohlashga imkon beradigan nazariyaning o'ziga xos xususiyatlari asosiy g'oyasini, asosiy qoidalarini anglatuvchi tushuncha.

Davlat boshqaruvida tamoyil markaziy tushuncha hisoblanadi, chunki u butun ma'muriy tizimning asosidir. Umumlashtirilgan shaklda ushbu tamoyil davlat boshqaruvining muhim xususiyatlarini o'zida mujassam etgan. Bunga muvofiq davlat boshqaruvi tamoyili davlat boshqaruv tizimining tarkibiy elementlarining mohiyati va ichki izchilligini ifodalovchi asosiy, etakchi tamoyildir. Davlat boshqaruvi tamoyillarining hal qiluvchi rolini quyidagi asosiy hususiyatlarda ifodalash mumkin:

a) tamoyillar boshqaruv amaliyoti uchun rasmiy ko'rsatma bo'lib xizmat qiladi, chunki ular qonunchilik hujjatlarida mustahkamlangan va davlat qurilishi, davlat apparatini isloh qilish va davlat xizmatini tashkil etish g'oyalari muvofiq boshqaruv munosabatlari ishtirokchilarining xatti-harakatlarini boshqaradi;

b) tamoyillar boshqaruv munosabatlarini huquqiy tartibga solishning dastlabki elementidir. Ushbu darajada tamoyillar davlat boshqaruvining mohiyati va mazmunini huquqiy shaklda ifodalaydi, shuningdek qonun chiqaruvchini davlat boshqaruvin takomillashtirish bo'yicha yangi normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish va qabul qilishda ushbu rahbar g'oyalarni amalga oshirish mexanizmi ta'minlanganligiga yo'naltiradi;

v) tamoyillar davlat boshqaruvining huquqiy munosabatlariga barqarorlikni beradi. Qonunchilikda davlat ijtimoiy jarayonlarni boshqarish sohasidagi etakchi g'oyalarni belgilab, shu tariqa davlat boshqaruvining butun mexanizmi uchun ham, jamiyatning alohida sohalarini

(iqtisodiyot tarmoqlari, ijtimoiy soha va ma'muriy va siyosiy qurilish) boshqarish uchun ham asosiy huquqiy asos yaratilishini ta'minlaydi;

Davlat boshqaruvi va huquqni qo'llash nazariyasida ishlab chiqilgan tamoyillarning ushbu xususiyatlari davlat boshqaruvi mexanizmining asosiy xususiyatlaridandir. Davlat boshqaruvi tamoyillari mazmuni, ko'lami, maqsadga yo'naltirilganligi, aloqa xususiyati va boshqaruv amaliyotida namoyon bo'lish shakllari bo'yicha turli va xilma-xil bo'lib ayrim hollarda noaniq hamdir. Butun jamiyat uchun asos bo'lgan tamoyillar O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlangan. Ular umuman davlat boshqaruvining ijtimoiy-siyosiy mohiyatini belgilaydi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 3-moddasida keltirilganidek "O'zbekiston Respublikasi o'zining milliy-davlat va ma'muriy hududiy tuzilishi davlat hokimiyati va boshqaruv organlarining tizimini belgilaydi"¹. Shu bilan birga, doirasi cheklangan tamoyillar mavjud va ular ma'muriy organlar faoliyati jarayonida paydo bo'ladigan davlat boshqaruvi tizimining turli qismlari o'rtasidagi tashkiliy aloqalarni tavsiflashga xizmat qiladi.

Davlat boshqaruvi tamoyillarini o'rgangan olimlarning yondashuvlari xilma-xil bo'lsada, tadqiqotlarda davlat boshqaruvining tamoyillari asosan ikki guruhga ya'ni konstitutsiyaviy va tashkiliy tamoyillarga bo'linadi.

Davlat boshqaruvining konstitutsiyaviy tamoyillari o'z navbatida quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- a) siyosiy partiyalarning boshqaruvdagi ishtiroki.
- b) davlat boshqaruvi demokratik qadriyatlarga tayangan holda olib borilishi.
- c) davlat boshqaruvida g'oyalar va fikrlarning xilma-xilligiga asoslanilishi va h.k.

Ushbu tamoyil fuqarolarning ijro etuvchi hokimiyatni shakllantirishdagi erkin ishtirokida, ularning ishini boshqarish va nazoratini amalga oshirishning amaliy faoliyatiga real ta'sirida, zarur hollarda sud organlarining muhofaza qilish imkoniyatlaridan foydalanishda namoyon bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasida qonun ustuvorligi asosida davlat ishlarini boshqarishda fuqarolarning bilim va tajribasidan foydalanishga imkon beradigan turli shakllar mavjud bo'lib, ular quyidagilardir :

- davlat hayotining asosiy masalalarini referendum orqali hal qilish;
- eng muhim qonunlarni umummilliy muhokamasi;
- davlat organlari odamlari tomonidan saylanish;
- davlat organlarining vakillik organlari orqali shakllantirish;
- jamoat va havaskor tashkilotlar orqali davlat boshqaruviga ta'sir o'tkazish va h.k.

Davlat boshqaruvining tashkiliy tamoyillari quyidagilarni o'z ichiga olishi lozim.

a) funksiyalar va vakolatlarni taqsimlash va me'yoriy belgilash tamoyillari. Boshqaruv amaliyoti ijro etuvchi organlar tizimini tashkil etuvchi maxsus boshqaruv organlari orasida ijro etuvchi hokimiyatning funksiyalari va vakolatlarini oqilona tarqatish zarurligini isbotlaydi.

b) davlat boshqaruvini markazsizlashtirish tamoyili avvalgi tamoyil bilan chambarchas bog'liq va ma'muriy organlarning funksiyalari va vakolatlarini barcha darajalarda va davlat boshqaruv apparati barcha darajalarida qayta taqsimlash uchun asosdir.

Strukturaviy omillardan tashqari, bu yerda asosiy masalalar markaziy va mahalliy boshqaruv organlari, davlat va jamoat birlashmalarining vakolatlarini chegaralash masalalari. Ko'rib chiqilayotgan tamoyil yagona markazlashtirilgan yetakchilikning amalga oshirilishini nazarda tutadi.

Xulosa qilib aytganda, davlat boshqaruvi tamoyillari davlat boshqaruvi tizimining eng asosiy elementi sifatida tizimni tashkil qilishda ishtirok etadi va o'z navbatida tizimosti tuzilma sifatida o'z ham alohida elementlardan tarkib topadi. Ijtimoiy hayotda va davlat boshqaruvi jarayonida bu tamoyillar hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi va davlat boshqaruvidan oldinga qo'yilgan maqsadlarni amalga oshirishda asosiy omillardan biri bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.-T.: "O'zbekiston", 2012.
2. Рзаев А. Г. Государственная служба: организационно-правовые аспекты. - Баку : Элм, 2013, - 560 с.
3. Братановский С.Н., Деменчук Д.В. Формы и методы в государственном управлении, Учебное пособие. Москва-Берлин 2017. Директ-Медиа. – 180.с

¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. <https://lex.uz/docs/20596>

BOSHQARUVDA LIDERLAR FAOLIYATINI TASHKIL QILISHNING AYRIM MASALALARI

Madraximov Atabek
Urganch davlat universiteti o'qituvchisi

Sapayev Alisher
Yangiariq tumanidagi 10-son maktab o'qituvchisi
sapayevalisher.362@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy davrda davlat boshqaruvining o'ziga xos xususiyatlari haqida muallifning shaxsiy fikr-mulohazalari keltirilgan. Yakuniy xulosalar manbalardagi fikr-mulohazalarga asoslanib keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: liderlik, yangilik, tashabbuskorlik, topqirlik, ijodkorlik, , "ishtiyoq", ishonuvchanlik, matonat, sabr-toqat, moddiylik.

Liderlik mavzusi har qanday tashkilot yoki korxonaning faoliyatini, davlat boshqaruvining turli mexanizmlarini ko'rib chiqishda o't dolzarbdir va muhim masalalardan biridir. Davlat boshqaruvi organlarining imidji bevosita shaxs ungan xos xususiyatlar va ma'lum bir jamoaga raxbarlik qilayotgan odamlarga qarab baholanadi. Turli davlat organlarida samaradorlikning belgilari bo'lmish hodimlarning ajoyib portfeli, ajoyib texnik jarayonlari va taniqli odamlari bo'lishi mumkin, ammo samarali rahbarlar bo'lmagan taqdirda, bu albatta muvaffaqiyatsiz bo'ladi. Liderlik maxsus o'ziga xos hususiyat sifatida ijtimoiy munosabatlarda muhim ahamiyatga ega jarayondir. Liderlik yoki liderning jamiyatdagi, jamoadagi o'rni juda muhimdir. Taraqqiyotning bugungi bosqichida ham liderlik jamiyatimiz barcha sohaslarida, shu bilan birga davlat boshqaruvi sohasida innovatsion, tashabbuskorlik, «tadbirkorlik ruhi» va ijodkorlik kabi tarkibiy hususiyatlar bilan boyitib talqin qilinayotgan tushuncha hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi davlat boshqaruvi tizimida liderlik mavzusi alohida ahamiyatga ega. Liderlikning asosini tashkil etadigan shaxsiyat xususiyatlarining ma'lum bir to'plami mavjud. Ular quyidagilarni tashkil qiladi:

O'zini erkin his qilish tuyg'usi - liderlik fazilatlariga ega bo'lgan odam o'tkir va rivojlangan hissiyotlarga ega, shuningdek, bu hissiyot nimaga intilish, vazifalarni bajarish uchun maksimal kuch sarflash kerakligi haqidagi tasavvurlarni beradi. Ehtiroslarni nazorat qila olish - sizning g'oyalaringiz, maqsadingiz, hissiy ishtirokingiz, hamdardligingiz bilan bevosita bog'liq. Rahbarlar o'zlariga to'liq ishonadilar va o'zlarining jamoalari va harakatlarining to'g'riligi va raqobatbardoshligiga amin hamdirlar. Ular ushbu ishonchni nafaqat o'z xodimlariga, balki iste'molchilar va investorlarga ham yuqtirishga intilishadi.

Ishonchlilik - odamlarga o'z maqsadlari, g'oyalari, e'tiqodlari uchun ta'sir o'tkazish qobiliyati. Biror kishini siz tomonga jalb qilishga, odamlarni boshqarishga, buyruqlar va ishontirish o'rtasida yagona to'g'ri muvozanatni topishga urinish natijasidir.

Liderlik - xodimlarni rag'batlantirish qobiliyatiga va tog'ri ish taqsimotini shakllantira olish qobiliyatiga bog'liq. Motivatsiya qilingan xodimlar va rag'batlantiruvchi pastdan yuqoridagi tashabbuslarga asoslangan etakchilik uzoq muddatli ijobiy ta'sirga ega bo'ladi.

Qat'iylik - bu xuddi shu ishonch, qat'iyat va uni amalga oshirishga intilish qobiliyati. Muvaffaqiyatsizlikka uchrash vaziyati vujudga kelsada, yangi urinishlarga qo'l urish qobiliyatidir. Ko'pgina taniqli rahbarlar o'zlarining martabalarining boshqa bosqichlarida har xil qiyinchiliklarni boshdan kechirishgan, ammo yakunda mag'lubiyatdan keyin oyoqqa turish qobiliyati ularga muvaffaqiyat keltirgan.

Sabr-toqat - kutish qobiliyati, hozirgi paytda muvozanat va xotirjamlikni amalga oshirish uchun lider uchun juda muhim hususiyatdir. Kelajakda, keyingi qadamlar haqida o'ylab, qadam-baqadam oson va oqilona boorish uchun bu xususiyat davlat organi boshqaruvchilarida bo'lishi talab qilinadi.

Mamlakatimizda liderlarni shakllantirishda faqat o'zbek xalqiga xos bo'lgan mentalitet alohida rol o'ynadi va endi mamlakatimiz boshqaruv modelining milliy xarakterining o'ziga xos xususiyatlari jahon darajasida bir xil darajaga chiqayotganini ko'ramiz.

Shuning bilan birga, zamonaviy o'zbek boshqaruvidag liderlik haqida gapirganda, sovet

modellari va an'analarning qoldiqlarini aniq ko'rish mumkin. Demokratik uslubga o'tish mavjud bo'lsa-da va bu jarayonda eski totalitar tuzumning sarqitlarini boshqaruvda qo'llash bilan bog'liq qarashdagi ayrim rahbarlarni xalq qabul qilmayotgani, OAVlar orqali ularning yondashuvlari keng tanqidlarga sabab bo'lmoqda. Biroq, keng ko'lamlı boshqaruvchilar faoliyatida liderlik fazilatlarini rivojlantirishni murakkablashtiradigan bir qator salbiy o'ziga xos xususiyatlari mavjud va ularni tegishli dasturlarni ishlab chiqishda e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Ulardan ba'zilari ro'yxatiga kiritilishi mumkin :

- shaxsiy munosabatlarning kasbiy munosabatlardan ustunligi
- jamoada to'la ravishda kommunikatsiya o'rnatilmaslik.
- haddan tashqari nazorat va majburiyatlarning noaniq taqsimlanishi.
- kadrlarni rivojlantirish tajribasi va madaniyatining etishmasligi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, Liderlik zamonaviy boshqaruvning ajralmas qismi. Aynan liderlar yangi davlat boshqaruvi tizimini rivojlantiradi va kelgusi o'n yillar davomida zamonaviy menejment haqida tasavvur hosil qilishimizda ularning faoliyati muhim ahamiyatga ega. Shunday qilib, zamonaviy yondashuvlar asosida davlat boshqaruvini shakllantirib borish oramizdagi liderlarni aniqlashga, ularni o'qitishga va yangi avlod rahbarlarini tarbiyalashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.-T.: "O'zbekiston", 2012.
2. Кнорринг В. И. Теория, практика и искусство управления. Учебник для вузов по специальности «Менеджмент». 2-е изд., изм. и доп. - М.: Издательство Норма. - 528 с., 2011.
3. O'zbekiston Respublikasi Qonuni. "Ta'lim to'g'risida". 1997 yil 29 avgust.
4. O'zbekiston Respublikasi Qonuni. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida". 1997 yil 29 avgust.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 24-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(5-қисм)

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.01.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000